

képekben nem a június 4-i, hanem csak a 11-i számban jelent meg, nyilván annak tulajdonítható — mint erre már Havas Adolf is gondolt —, hogy Kemény válasza nem érkezett meg az előző szám lapzárta előtt.

Ehhez az íráshoz, amely az Életképek 26. számának bevezető cikke lett, kellett a költőnek megfelelő „kísérő” verseket kiválasztania. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy Petőfi ezzel a politikai hitvallását összegező cikkel egyidejűleg közli a *Föltámadott a tenger* c. költeményét, amely — s ezt a szerzőnek is éreznie, tudnia kellett — nemcsak a márcusi napoknak, de a költő egész politikai költészetének egyik legkiemelkedőbb alkotása. Ugyanígy természetesen tarthatjuk, hogy hasonló megfontolásból: a cikkben kifejtett mondánivaló hangsúlyozása, kiemelése miatt esett a választás a már korábban megírt *Bátoritóra*, amely — tekintettel az aktuális helyzetre: a május 17-én megindított honvéd toborzásra — az *Önkénytesek dala* címet kapta. (Május–június során még nem hódított tért a honvéd elnevezés.) Figyelemre méltó a költő (és szerkesztő!) által meghatározott sorrend is: előbb közli a kétségtelenül gyengébb, de aktuális verset, s utána a forradalmi nép erejét szimbolizáló nagyszerű költeményt. (A keletkezés valószínű sorrendje a Petőfi által vezetett kéziratos füzet tanúsága szerint fordított.) Ez a sorrend egyébként megfelel a cikk szerkesztésének, elvi mondanivalója súlypontozásának is: előbb a kormányhoz, utóbb a forradalmi eszmékhez való viszonyát fejtí ki benne.

A kép teljessége kedvéért meg kell még jegyeznünk, hogy Petőfi valószínűleg új verset akart a honvéd toborzás alkalmából készíteni. Erről tanúskodik a kéziratos füzetben kitörölt *Toborzó* c. töredék, amelyet legkésőbb június elején írhatott. (Datálását elősegíti, hogy a vele egy lapon, de utána lévő vers: *A gyáva faj, a törpe lelkek...* az Életképek június 4-i számában, az ezt követő pedig, a *Két ország ölekezése* című, a Pesti Hírlap június 6-i számában jelent meg.) A töredéken határozottan érződik, hogy a közelmúltban megkezdett toborzást kívánja népszerűsíteni (negyedik sora lényegében azonos a kormány toborzási felhívásának kezdetével), de úgy látszik, a költő nem tudta vagy nem akarta befejezni. Így vehette elő a régi verset, amely a cím megváltoztatása után a célnak megfelelőnek látszott.

Az *Önkénytesek dalának* érdekességét egyébként csak növeli az, hogy ez Petőfinak egyetlen olyan verse, amelyet kifejezetten a Batthyány-kormány egy meghatározott akciójának érdekében írt, illetve tett közzé. (Az Erdély uniója, továbbá az országgyűlés megnyitása alkalmából, valamint az országgyűlés július 11-i megajánlása után írt költeményeket nem tekinthetjük ilyennek.) Ehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy tudomásunk szerint ez az első vers, amely a honvéd toborzással kapcsolatban a sajtóban megjelent, — holott ekkor bőven termettek az aktuális versek. A legközelebbi, Vajda János: *Önkénytes dala* c. költeménye is közel három hét múltával jelent meg.⁹

A történész szemével nézve, s az 1848. májusi általános politikai helyzet, különösen a honvéd toborzás kezdeteinek problematikája felől megközelítve a kérdést, a fentiekben vázolhatjuk az egyébként jelentéktelen címváltoztatás figyelemre méltó történeti háttérét. Fejtetésünkben az a szándék vezetett, hogy adalékokkal szolgáljunk Petőfi 1848 májusi közéleti szerepléséhez, amelynek következményei a későbbiek során jelentős hatással voltak a költő életútjára.

Kunszery Gyula

BABITS MIHÁLY ÉS SZÉP ERNŐ ISMERETLEN KÉZIRATAI

Dr. Kepes Ernő (1884–1931) tanár, történetfilozófiai és közgazdasági író hagyatékából irodalomtörténeti érdekű, részben forrás jellegű értékes levél- és verskéziratok kerültek elő *Babits Mihály*tól, illetve *Szép Ernő*től származóan. A 14 darabból álló kéziratköteg története a következő. A nagyjából századunk első évtizedéből származó, személy szerint *Dr. Kepes Ernő*höz szóló kéziratokat tulajdonosuk kegyelettel őrizte tüdőbaj következtében 1931. február 1-én bekövetkezett haláláig. Úgy látszik, előre érezte halálát, mert az értékes kéziratokat egy borítékba zárta, amelyre az alábbi sorokat írta: „*Halálom esetén feleségem szül. Parke Emmáé.* — Babits Mihály első két nyomtatásban megjelent verse a Budapesti Napló egyik húsvétii mellékletén; és egy hozzám intézett levele kb. 1908-ból. (A köszönet az Egyetértésben megjelent kritikára vonatkozik, amit a Levelek Irisz Koszorújából c. első verskötetéről írtam.)”

⁹ Radical Lap, 1848. jun. 29. (23) 92. l.

Özv. Kepes Ernőné, a németországi születésű Panke Emma 1954-ben halt meg, tőle a kéziratokat barátói, a Zelkő-nővérek örökölték egyéb családi vonatkozású okiratokkal egyetemben. (Részben ez utóbbiak is útbaigazításul szolgáltak Dr. Kepes Ernő életére vonatkozó adataink összeállításában.) Zelkő Vilma, a legutolsó tulajdonos, szíves volt a kéziratokat rendelkezésemre bocsátani, így vált lehetővé közzétételük.

Bevezetőül még csak ennyit: Dr. Kepes Ernőt – éppen a levelezésből kitetszően – még Hajdúszoboszlóból eredő ifjúkori meleg barátság fűzte Szép Ernőhöz. Babitshoz való viszonya nem tisztázott. Az egyetlen levélből még az sem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy személyesen ismerték-e egymást. Bár ez nagyon is valószínű, mert körülbelül egy időben voltak egyetemi bölcsészhallgatók Budapesten, s a levél közvetlen hangja és terjedelme is túlhaladja a sablonos udvariassági szintet, és ha nem is szorosabb barátságra, de mindenesetre szíves és értékelt kapcsolatra utal. – Ezek után lássuk magukat az írásokat.

1.

[Levelező-lap]
Tekintetes

Kepes Stern Ernő úrnak

Budapest

IX. Ferenc körút 43. IV. em. 18 ajtó
P^a Macskás, 903 jan 1.

Édes Ernőm!

Vettem lev.-lapodat, s szívből örülök colloquálásodnak. A hátralevőkhöz hasonló eredményt kívánok. Hogy a könyvet megveszed, annak örülök, de most nincs pénzem semmi, mert otthon voltam, s anyámnak adtam az összes pénzemet. A principálisom meg nem ad, ügyis előre vagyok már, hát nem akarom zaklatni. Majd ha lesz pénzem, írok érte. – Szegény anyám nagyon beteg a gyomrára. Régi baj, mely most vehemensen kínozza. Szeretne felmenni [sic!] Pestre, valami jó professzorhoz, de nincs hozzá pénze. Egy kis húgom, szegényke, közelebb meghalt. – Az apám tele van adóssággal. Szóval csupa baj, csupa szomorúság. Ne agdódj: vigyázok magamra, s [áthúzva: meg] nem vagyok meghülve.

Az új esztendőre minden jót, s irántam való méltányosabb érzelmeket kívánok részedről.

Csókol szerető:

Ernőd

2.

[Levelező-lap]
Tekintetes

Kepes Stern Ernő úrnak
bölcsészhallgató

Budapest

IX. Ferenc körút 43. IV. em. 18 ajtó

Kedves Ernőm!

Megbocsáss, amiért oly régen nem írtam, de megbocsáss: te még régebben írtál! Semmi bajom sincsen, csak a gyerekekkel, akit tanítok van bosszúságom. A pusztán most gyönyörű tavaszi idő van, s az egész napot kinn töltöm a szabadban. Lovagolok, vagy sétálok a gyerekekkel. Bizony a franciával nem tudok boldogulni abból az árva nyelvtanból. Nincs pénzem másforma könyvekre, hát majd jövőre folytatom, ha az idén nem is haladok sokra. Versek nem igen írok, [áthúzva: igen] inkább prózában forgatom a tollat. Annak van ma bece, s avval inkább lehet kenyeret is szerezni. Hogy vagy? Írj mindenfélről szerető és csókoló barátodnak:

P^a Macskás, 1903 február 5.

Szép Ernőnek

Szép Ernő később jól megtanult franciául. (E sorok írójának 1931 nyarán szerencséje volt vele néhány kedves órát együtt tölthetni Párizsban.) Fordított is franciából, így például „A színésznő” (Comédienne) c. Bousquet-vígjátékot.

[Levél]

Kedves Ernőm!

Én nem tudom, mi lehet az oka, bár sokat töprenkedem rajta, hogy mi megszüntünk a régiék lenni? Emlékezel, tavaly, azelőtt és azelőtt milyen hő, milyen szoros kapocs volt e két lélek: az enyém, s a tied között? Hova lett e hőség, hova lett a kapocs? Ha erre gondolok, szinte kedvem volna sírni, mint egy gyermek, kinek megmagyarázták, hogy a szivárvány nem híd az ég és föld közt, hanem csak a természet egy játéka, tüneménye. Ilyenforma illuziótól rabolt meg a sors engem, midőn téged, a te szeretetedet elvonta tőlem.

Nem akarok itt jeremiadokat nyávogni, nem affektálni és érzelegni, csak hidegen kérdelem: mi ez? Mert én nem tudom ezt magamnak megmagyarázni...

Az a becsületszó a cigarettázást illetőleg? Az sokkal kisebb ok annál, hogy oly erős lelki rokonszenvet megdöntsön, mint a miénk volt! Aztán ne gondold, hogy én ne adnék semmit a becsületszóra, az esküre stb! Az az ígélet-megnemtartás nálam vagy feledékenység volt, vagy nagy gyöngeség és éretlenség, s az ilyen jellembeli napfogyatkozások maguktól el szoktak múlni, amint elmúltak nálam is!... A nap milyen fontoság, milyen fényes, vakító – mégis vannak foltjai... miért hibáztatnád tehát engem, mikor a nap fogyatkozásai megújulnak, s én mondom, az én lelke, jellemem természetszerűleg levette ezeket a gyöngeségeket. Minden lélek, minden élet egy külön világ, s én, ha téged elveszítlek, egy világot veszítek el!... Te jóval felülemelkedtél a barát fogalmán, legalább az én szememben, s hogy téged, a te lelkedet el kell veszítenem, nagyon fáj; s mióta a te irántam való rokonszenv (nevezük csak rokonszenvnek) megszünt, őr, mély tatóngó őr érzek a szívemben, mely őr nem vagyok képes semmi gondolattal, érzéssel betölteni...

Igaz, nagyon sokat, sokat tettél már értem; neked köszönhetem, hogy Pesten megvizsgáltattam magamat, hogy télikabátom van, sanyarú mezőtúri tanulásomban is támogattál, szóval nagyon sokat köszönhetek neked anyagiakban is; de hidd meg, sokkal magasabb és szebb szempontokból gondolkodom és nem ilyen kicsinyes és alacsony dolgokért siratom, hanem azért az érzésért, mely bennünket összekötött, s nekem életem, közelebbi éveim Saharáján oázisokat nyújtott.

Jövőre én Pestre megyek; még nem tudom, hol fogom a fejemet lehajtani, honnan veszem a betevőt. Mily vigasz, öröm volt eddig nekem, ha elgondoltam, hogy lesz, aki vigasztaljon, ha csüggedek; ki tanácsot adjon, ha tanácstalanul állok, ki örüljön, ha örülök és enyhítse bánatomat. Ezt a hitet te meg akarod cáfolni?

Ne legyen neked az, ne légy nekem az, aki eddig voltam és voltál? Az istenért, felelj és nyugtass meg, vagy sújts le egészen, de őszintén és igazán írd, mert éget, fáj ez a tételődés, e bizonytalanság!!

Írd!

Csókol szerető Ernőd

P^a Macskás, 1903. márc. 19.

[Levél]

Édes Ernőm!

Mindenekelőtt véghetetlen örömmel adok kifejezést, amiért olyan hamar és olyan kimerítően választottál levelemre, melyet én bizony nem tárgyilagosan és téged érdeklő dolgokkal töltöttem meg, hanem izgatott lelkiállapotban írtam és ha Oli öcséd olvasta, bizonyosan ismételte az ő „hatásvadászó sirász” kifejezését. –

Most már szép sorrendben, nyugodtan felelgetek interpellációidra. Elém teszem leveledet, hogy valamire el ne felejtsek felelni.

1. Egészségi állapotom már az alatt az idő alatt, amióta a puszta balzsamos levegőjét szívom, csakugyan, lassanként „egészségi állapot” lett. Arcom telt, piros, mint a ti diák-sapkátkok (vagy az nem piros? Úgy emlékszem, Tóth Béla az ő tegnapelőtti „esti levelében” úgy írta) és a köhögésem és mellfájásom majdnem teljesen megszünt. Keveset dohányzom is, de nagyon keveset, épen annyit csak, amennyi [sic!] a szájam izét rendbehozza. Reggeli, ebéd és vacsora végével egyet-egyet. A principalis úr és a madame principalin (a hétágu sisterségos istennyila lépjen velük legközelebbi ismeretségbe) a régiék ugyan, de én füttyölök rájuk, s ozsonnára vágok egy jókora darab szalonnát és azt a szabadban megsütöm, (itt a disznó is) zsírját pirított kenyérré csepegtetve; felséges eledel az!

Szóval jól táplálkozom, s egészséges vagyok. –

2. (...„Irod, hogy fel akarsz jönni Pestre stb.”) Hát, édes Ernőm, ezt biz elhatározom, s ha elhatározom, isten segítségével és a magam kis energiájával keresztül is viszem. Mivel irodalmilag szándékozom működni életemen keresztül, akarom, hogy Budapesten, az ország szívében, ahol a tehetség jobban kiforr, megjegecesedik, és érvényesül, ott a lábamat megvessem. Határozott [áthúzva : egzisztenci] pénzforrásom, honnan a szükséges pénz erre elő fogom keríteni, ugyan nincsen még, de mi lesz az emberből, ha nem remél, hisz, hogy lesz! Egy körülmény, amelyet neked talán már említettem is, faragott egy kis bölcsőt a számomra, melyben egy kis csecsemőnyi reményt ringathatok, s ez a körülmény e birtok tulajdonosának irántam érzett rokonszenve és tehetségemnek tőle való elismerése. Ugyanis ez az igen finom lelkű, művelt és jótékonyágáról ismert úriember, akinek finomságán, műveltségén és jótékonyágán kívül még néhány millió forintocskája és 150 ezer frt. évi jövedelme is van, le szokott nézni a birtokára ide minden hónapban, s ilyenkor szívesen és érdeklődve társalog velem, tudja, hogy szegény vagyok, a könyvemet már elolvasta és ez nekem reményt nyújt arra, hogy engem hathatósan segíteni fog, ha hozzá fogok fordulni. Kiss Józsefet, hazánk, illetve az újabb generáció legelső költőjét szintén ő támogatta (a házuknál volt házi tanító Kiss J.) sőt a „Hét” fennállásához szükséges kauciót, 20 000 forintot is ő adta Kiss Józsefnek. Azonkívül, mint értesültem, eddig is segélyezett sok szegény diákot, havi 10–20 forintokkal, ami elvégre is szép summa. Ez urat Schwartz Ferencnek hívják, az Andrássy úton, a második köröndön van palotája, ott lakik. Az apád talán ismerni is fogja. —

3. Édes Ernőm! A szegényérzet egy nemével, másfelől egy jókora adag keserűséggel írom neked, hogy ez évben nem tanultam. Az istenért, hát hogy vegyek én kezembe könyvet, mikor absolute semmi reményem nem volt arra, hogy a magánvizsgához szükséges legalább 100 forintnyi összeget előteremtsem? Hisz kérlek szépen, emlékezel a levelezőlapra, amit neked szeptember végén Debrecenből írtam, erőszakos elkeseredéssel, kapaszkodó reménnyel, hogy beiratkozhasam. Ládd : ott 25–30 forinton múlt, hogy most ezt a drága esztendődt semmivé tettem! El volt intézve a kérvényem, fölvettek szept. végén és a nyomorult pár forint miatt nem bírtam beiratkozni.

Ilyen dolgok igazán Bokányi Dezsővé teszik az embert! No, de legalább az a vigaszom megvan, hogy az egészségem helyreállott, s ez a pusztai élet, a magány, amelyben Berzsenyi szerint „fejlik a talentom”, állandó benyomásokat gyakoroltak szellememre, melyeknek még hasznát veszem. — És a korai nyomorban megroncsolt idegeim itt megerősödtek.

No, de elég rólam. Beszéljünk kissé a te viszonyaidról is. Hát igazán, szívből örülök előmenetelednek (te haladsz helyzetem is) és nemkülönben az Alexander Bernáttal való érintkezésednek. Barátom, ilyen elsőrangú, tekintélyes estethikus [sic!] az embernek egész jövőjét előmozdíthatja protezsztálásával. —

Hát, tisztelt filozopter úr, tüntetni tetszett? Hála Istennek, nem történt semmi bajod! Bár viszont-tüntetésképpen Hasznos Endréc (már ilyen vérengzés után nem is merem őket Mihasznáknak szólítani) könnyen eltüntethették volna az egyik füledet, vagy az orrodát! Akkor aztán dughattad volna a diáksapka mellé a cvikkert. Hát Oli öcséd, a jagonc? Felteszem róla, hogy ő sem maradt el? Neki is van privátdiner sapkája? Szépen feshet benne! Miért nem ír ő nekem soha? Kérlek, mondd neki, hogy kevesebbet tanuljon, vagy kevesebbet csavarogjon egy nap és írjon nekem néhány sort.

Anyádnak nincs semmi komoly baja? Javult a viszony köztetek?

Ezután gyakrabban írj nekem, látod, én előljárok a jó példával : félórája kaptam a leveledet és már a választ is befejeztem. Kérlek még egyszer, bocsásd meg multkori érzégesemet, de igazán nagyon el voltam keseredve tőlem való elhidegülésed miatt. Remélem, a régi leszesz ismét!

Ölel csókol a közeli válasz reményében szeretőd

P^a Macskás, 1903. márc 28.

Ernőd

A leveleidet csak így címeza : Szép Ernő, *Füzesgyarmat* Békés m.

Felesleges az a hosszú címzés, úgy is ismernek a postán, s kiküldik. Apropos! Most jut eszembe. Egy új kis költeményet [sic!] mellékelek neked, ami a Szatmári Hírlapban jelent meg. [A mellékelten küldött költemény hiányzik.]

Kepes Ernő „Oli” néven becézett öccse bizonyára Dr. Kepes Gyula ügyvéddel azonos; van ugyanis a kézirat-kötegben egy „Budapest, 914 máj. 27.” bélyegzésű üres levélboríték, amelynek a címzése : Ngy Dr Kepes Ernő tanár úrnak Dr Kepes Gyula ügyvéd ur leveleivel Budapest, VI. Andrássy út 56.

Tóth Béla (1857–1907), Tóth Kálmán költő fia, a „szálló ígék” és a magyar anekdotakincs összegyűjtője, a Pesti Hírlapba írta a századfordulón aktuális kérdéseket tárgyaló népszerű „Esti leveleit”. (Lexikális adat.)

Schwartz Ferenc, a pusztamacskási földesúr bizonyára azonos a fansikai Schwartz Ferenc nevű Bihar megyei nagybirtokossal, akit az Újvári Péter szerkesztette „Zsidó lexikon” (Budapest, 1929.) a nemességet nyert zsidók között említ (646. l.). Pusztamacskás ugyan Békés megyében fekszik, de Bihar megye közvetlen határában. Schwartz Ferenc és Kiss József kapcsolatáról nincsen közelebbi adatunk.

„A könyvemet már elolvasta...’ A szóban forgó könyv nyilvánvalóan a Mezőtúron 1902-ben megjelent „Első csokor”.

Bokányi Dezső (1871–1940) a századforduló neves munkásvezére, kőfaragó, a budapesti kerületi Munkásbiztosító pénztár volt aligazgatója, a magyar szociáldemokrata párt tagja, a proletárdiktatúra népbiztosa 1919-ben, ennek bukása után a Szovjetunióba került. (Lexikális adat.)

Alexander Bernát (1850–1927) a budapesti egyetem neves filozófia-esztétika tanára.

A levélben említett diáktüntetés valószínűleg március 15-i jellegű lehetett: nem azonos azzal a nagyobb arányú tüntetéssel, amelynek egyik sebesültje Juhász Gyula volt, mert ez másfél évvel később, 1904 őszén zajlott le.¹ — „Mihászna András” az akkori rendszer közrendőrének megszemélyesítője, állandó alakja a népszerű Borsszem Jankó élclapnak; megteremtője — mint annyi más hasonló figuráé — Ágai Adolf.²

5.

[Levelező-lap]

Tekintetes

Kepes Stern Ernő úrnak

Budapest

IX. Ferenc körút 43. IV. em. 18. ajtó.

Édes Ernőm!

A tollamból kaptad ki a szót! Éppen én akartalak téged lebetyározni, amikor te irtad ugyanazt a titulust. Tudomásom szerint én válaszoltam azonnal a leveledre, a Közp. Tud. Egyetemre címezve azt. Úgy látom, nem ment át birtokodba, nem is címezem most oda. Hát így rendben vagyunk. Egyébként h. istennek jól vagyok. Közérzet kielégítő. Tegnap egy pesti barátom és távoli rokonom, egy 19 éve könyvelő volt itt lenn nálam Pestről búcsúzni. Ő ugyanis máj. 3-án Amerikába megy, Wanderbilt akar lenni. Az az országszerte dühöngő cudar ítélet-idő itt csak szélben és egyszeri hőésben nyert kifejezést. Természetesen nem igen járkálok kinn. De most már derül. Legközelebb levélben felküldöm neked néhány új zöngeményemet, és egy „humoreszk”-et, melyet e napokban cselekedtem. — Előbb azonban írj. Mindenről, körülményesen. Írd meg, micsoda funkciókat végezel abban a laboratóriumban, hisz nem vagy medikus! Csak nem söprögetel?

Válaszod várja szerető és csókoló

Ernőd

P^a Macskás, 1903. ápr. 23.

A Vanderbilték híres amerikai milliárdos kereskedő család; az egyik Vanderbilt-ivadék, Gladys, a magyar diplomata Széchenyi László gróf felesége lett.

6.

[Levél]

Édes Ernőm!

P^a Macskás, 1903. június 2.

A levélre, amit tőled kaptam, csak most válaszolok. És azért csak most, mert idáig tépelődtem: vajjon megragadjam-e a mindenesetre drága, kínálkozó alkalmat, illetve, hogy elfoglaljam-e azt az állást, amit kilátásomba helyeztél?

Hát, fiam, hosszas töprengés és habozás után arra a megállapodásra jutottam, hogy nem aspirálok reá! Igaz ugyan, hogy egészségi okokból nagyon nagy áldás volna ez rám nézve, a fizetés is szép, de hát, az isten szent szerelméért, mi lesz belőlem, ha én 3 gyermek tanítása közben akarok tanulni? Hogy végzem én el a VII-ik osztályt, mikor nyilvános iskolában is, tudod, mily nehezen megy nekem a *számtan és a fizika*? A többi tantárgy ugyan csak játék, mellyel 3 hónap alatt végezni tudnék — de azzal a másik 2 tárggyal aztán egymagam, magyarázat, útbaigazítás nélkül nem tudok boldogulni! A jövőmet nem tudom kockára tenni, nem, semmi áron sem! Elég vén számár vagyok már, igyekeznem kell valahogyan ezt a hátralévő 2 osztályt elvégezni, ha török, ha szakad.

¹ PÉTER LÁSZLÓ: Adatok Juhász Gyula életrajzához. ItK, 1959. 2. sz. 307—310.

² TÓTH BÉLA: Szájru! szájra. Harmadik kiadás, Budapest, 1907. 246.

Elől kezdem inkább a koplalás, nélkülözés iskoláját, de a proletárok posványába nem akarok süllyedni, mert ez rám nézve több, mint a halál. Mert a halálból van feltámadás, de a proletárságból nincs! Az egészségemmel körülbelül rendben vagyok, még ha Pestre megyek is szeptemberre (ami eltökélt szándékom) visszaeséstől, rendes életmód mellett, nem kell tartanom.

Inkább arra kérek, ez ügyben fáradozásodat nagyon köszönve – hogy a vacatióra, [sic!] mint már említém, kerítenél, vagy kerítettél valami nekem való állást, hogy valamit kereshessek, s lehetőleg jó levegőn lehessenek, s jó táplálkozásom legyen. –

És – bocsáss meg, hogy így-megrohanlak mindenfélével – de nincs úgyszólván már semmi pénzem benn – fel van emésztve a júniusi fizetésem is; nagyon kérek, tésed bele a „Pesti Hírlap”-ba 2-szer, vagy háromszor ezt a kis apróhirdetést: „Gymnasiumi képzettségű, művelt, tehetséges izr. ifjú, [áthúzza: ki] jelenleg is nevelő, a vacatióra pusztára ajánlkozik 1–2 kisebb gymnasistához vagy elemistához. Szerény igényű. Szép Ernő, Pusztacsák, Békésmegye.” 2–3 koronába kerül, de nincs rá pénzem, s ha lesz módomban, visszafizetem neked.

A ruhákat illetőleg is, ha tudsz, segíts rajtam. Elég kín az nekem, hogy minduntalan [áthúzza: és] hozzád kell fordulnom. De a sors kezében vagyok, amely szegénységre kárhoztatott, mondd, mit tegyek? –!

Most egy költeményen dolgozom. Címe: „Hangok Rodostó felől”. Alapgondolata: Rákóczi [sic!] nem akar most hazajönni, majd ha szabad lesz, magyar lesz Magyarország, akkor hazajön. Rövid sorokban, afféle kuruc formában írom.

Íme az elejéről egy kis darab szemelvény: Itt egy másik új versecske:

Meddő bánat

„Hosszú kétszáz éve
Pihenek itt lassan.
Porladó testemet
Féreg sem ette meg,
Hogy nyugton alhassam.

Zúgó tenger partján
Csöndes az én álom.
Nagy Törökországból
Idegen hazából
Haza én nem vágyom...”

Ha a könyvem [sic!] már-már kicsordul
Szívtépő, égő fájdalomtól –
Megragadom a tollamat:
Hátha jön egy szép gondolat?!

Kezemre hajtom a fejem,
S csak ülök, ülök csöndesen...
Fájdalmam bérét lesem én:
Egy szép szomorú költemény...

S, mely sír és tombol odabenn,
A kint, a kint, úgy élvezem!...
... Hiába! Nem jött gondolat...
Csak könyves [sic!] lett a tiszta lap!

Levelemre, s a múltkori levellemnek más passzusaira is válaszolj azonnal, s mondj véleményt a beküldött néhány kis dolog felől. Azonkívül, amikre kértelek...

Válaszod hamarosan várva, ölel csókol szerető: Ernőd.

A „Hangok Rodostó felől” című verstörödéken Lévy József közismert „Mikes”-ének hatása érződik. („Zúgó tenger partján... Nagy Törökországból...”) Nincs nyoma, hogy a verset Szép befejezte volna. A verstörödékből következtetve úgy látszik, már 1903-ban felmerült Rákóczi hamvai hazahozatalának gondolata, amely végül is 1906 őszén vált valósággá.

A másik vers – „Meddő bánat” – kötetben nem jelent meg. Még nem egészen kiforrott Szép-vers.

7.

[Levél: „Aut. Orth. Izr. Hitközség Előljárósága H.-Szoboszló” levélpapírján].

Édes Ernőm!

Idehaza vagyok. Pénteken, 26-án jöttem haza. Sehoh semmiféle állást nem kaptam, és most bánt a gond, hogyan szerzek pénzt? Mert, ha a Schwartz Ferenceli ismeretségemhez a legvérmesebb reményeket fűzöm is: mégis csak kell pénz a Pestre menetelhez. – De hiszen ráérünk még ezen busúlni! Tegnap éjjel lakodalomba [sic!] voltam, bizonyos Weiszberger lányn; végigtáncoltam az éjszakát, s most álmos és fáradt fagyok [sic!] – azért ily kusza az írásom is.

Kleinéktől, azoktól a gyalázatos emberektől harag nélkül, de egyúttal búcsú nélkül váltam el. A gyermek gyönyörűen, tiszta kitünéssel vizsgázott, s, mikor eljöttem Klein úraság hebegett valamit, bocsánatkérésfélélt az egész évi bánásmódért, de én nem reagáltam rá és mindössze így búcsúztam: „Jónapot kívánok; ajánlom magamat – Gyerünk!” Mikor eljöttem, a fizetésemből mindössze csak 10 forint volt bent; ezért tegnap Debrecenben meglehetősen csinos ruhát (újat és szép szalmakalapot vettem, úgyhogy nem vagyok snasz. –

Itthon semmi újság. Az apám a helybeli és kabai kiskereskedőket képviselte azok megbízásából és költségére Budapesten valami congresszon. (Csakugyan Kohn-gressz volt.) Egyik kis húgom Berta, most Debrecenben, az apácáknál végezte a leányiskola II osztályát, nagyon szép eredménnyel. – Adler Józssival beszéltem, náluk még nem voltam, majd, ha Oli megjön, esetleg elmegyek hozzájuk –

Ha eddig el nem küldötted azokat a ruhákat, most már ne küldd: nincs szükségem rájuk. Amire még szükségem van, úgymégtalálom nálad fönt Pesten, szeptemberben. Menyire [sic!] vagy már az anyáddal? Kibékültetek? Én igazán nem tudom, mit kívánjak Neked ez ügyben; a bec sületed kívánja, hogy ott maradj az anyádnál, ahol felnőt téll, aki felnevelt, de hát te sem vagy már taknyos gyerek, akit pofonüthetnek: ez is igaz. Azt hiszem, ha most paktumot köt nétek, és visszamennél, jobb elbánásban volna részed. – Mindenesetre te tudni fogod, mit tégy. Bocsáss meg, hogy ily csúf betűket csinállok, de nagyon el vagyok törődve, az éjjel táncoltam és nem aludtam még. Délután majd lefexem. [sic!] Írj azonnal. Mikor jön le Oli? (Kérlek szépen, küldj válaszbélyeget is. Nincs egy krajcárom sem; ezt a bélyeget is apámtól kértem. S neki, szegénynek, ez is nehezebbé [új sorban megismételve: ez is nehezebbé] esik.

Szoboszló, 1903. július 2 –

ölel csókol szerető
Ernőd

A levélpapír „cégjelzésének” magyarázatául az szolgál, hogy a költő édesapja a hajdúszoboszlói autonóm orthodox izraelita hitközség iskolájának tanítója volt.

8.

[Levél. A borítékon: Dr Kepes Ernő úrnak Budapest II. Bimbó u 9. – A postabélyegző dátuma: Budapest 914. ápr. 6. – ABBAZIA levélpapírján.]

Kedves Ernőm,

íjedtemben írok neked ilyen gyorsan, nagyon [olvashatatlan áthúzás] rámijszítettél azzal a kedves és kiténtető szándékkal, hogy ki akarod nyomtatni a nevemet valami mozgalommal kapcsolatban. Nagyon kérek, ne tedd ezt, tudod, hogy egészen ellenkezik az ilyesmivel a természetemmel. Az életem passzív s nem jól érzénem magam, ha ott lenne a nevem akárhol. Még irodalmi mozgalmakban vagy vitákban, vagy társulásokban se veszek részt sohasem Mondom, személyem egyszerűen *nincsen* és nem csinál semmit és nem vesz részt semmiben. Ugye megértesz és megbocsátsz barátodnak ezért a lelki kényességért. Kérlek, a darabomat is meg akartam küldeni neked. De nem találtam eddig a könyvesboltokban, ahol kerestem, majd a Franklintól elhozatom s megkapod. Jó utat és minden jót kíván neked sok üdvözlettel

Ernő

Ezt a levelet már a „beérkezett” költő írja régi barátjának. Nem tudjuk, miféle mozgalomról van szó, de a levél mindenesetre jellemző Szép Ernő visszahúzódo egyéniségére. – A darab, amelyet elküldeni szándékozott, kétségkívül „Az egyszerű királyfi” mesejáték; az jelent meg ez időtájt, 1913-ban a Franklin kiadónál.

9.

[Levél. – Borítékon:

Dr. Kepes Ernő úr corporal

Gebirgs-Kanonen-Batterie 2/4
Feldpost 302

A levélbélyegző dátuma: Budapest 915. sep. 12.]

Ernőkém,

ki hitte volna, mint mondani szokás. Ki hitte volna. Nem győztem csodálkozni a rózsaszín kártyádon. Alig tudom, mit mondjak. Oly fáradt vagyok mindig s oly eltompult vagyok

aziránt is ami magammal történik. Oly valószínűtlennek tartom az egész világot s azt is hogy élek, annak köszönhetem talán, hogy itt egyenlő lépésekkel járok s normális módon beszégek az emberekkel. Nem is tudtam, hogy elmentél már. Itthon annyira el vagyok mindig foglalva, hogy nem értem rá érdeklődni az után, hogy vagy, mit csinálsz. Én is káplár vagyok s a tisztí iskolát szenvedem s játszom, azt hiszem október közepén vizsgázunk. Türelmetlenségemben már többször kértem, vigyenek el a csatába. Most nem tudom, mikor, hová fogok menni. Egészséges vagyok, egy kicsit megedződtem, végtelenül szomorú vagyok és sokszor ok nélkül vidám mint egy rossz diák, a gyerekek közt a kaszárnnyában. Mit irjak még neked? Mindent tudsz a világról amit én tudok. Inkább irgyelkel hogy a hegyek tetején élsz, semmint sajnállak és féltelek. Ugye nem lesz semmi bajod? Igérd meg. Vittel magaddal könyveket? A harctéren sok unalmas és rossz óra van mikor csönd van, már átestem ezen, tudom. Olvasni épp úgy gyönyörűség mint az úgynevezett békében, vagy még nagyobb. A természetet szeretted ugye, vagy most szeretted meg? Az is óriási gyönyörűség, de milyen! Nőt remélem nem látni. Jól bánnak veled? Ujságot látsz? Azt mondják béke lesz. Örülsz? Öcséd itthon van még? Irj, nagyon kíváncsian várom, hogy hirt adj magadról, sohas vedd rossz néven, ha ilyen kurtán s ha sehogysem felelek, mindig a régi szeretettel gondolok rád.

Isten veled drága Ernőm, vagyis légy szerencsés a szerencsétlenségek között s a véletlen mindig hizelegjen életednek. Öllelek. Címem : *Royal-szálló, Erzsébet körút.*

Ernő
tizedes.

Ez már háborus levél, az olasz frontra van irányítva. Kepes „rózsaszín kártyán” – azaz a hivatalos tábori postai levelezőlapon – tudatta, hogy a harctéren van. Szép Ernő e közben a tisztí iskolát végezte, s ez arra vall, hogy a hiányzó két középiskolai osztályt idő közben végül is elvégezte.

10.

[Névjegyben, dátum nélkül]

Kedves Ernőm, az említett nagy művésznek, ha megengeded, *nem fogok szólni*. Ismerem. Egész potyára szolgáltatnának ki neki. Ő az az ember, aki a koldústól elfogadna egy fillért, ma is. Szóval csak Téged kiméllek egy hiszterikus visszautasítástól.

Viszont nem hagyom abba a segítség után való hajszát, majd csak fakad valahol valami forrás.

Magamnak is vannak némi kilátásaim a késő őszre, remélem tudok majd aztán a segítségére lenni. Persze evvel a kecsgettetéssel e percben nem sokat érsz ; legyen azonban több erőd, türelmed evvel az ígéretemmel is a megmaradáshoz. A címed megvan, ha lesz valami, hirt adok Neked. Öllel Ernőd

Késői Szép-írás, de pontos dátum s minden egyéb közelebbi adat ismeretlen.

11.

[23,5 × 15,5 cm-es, 8 lapos nyomtatott ponyva-füzet, fedőlapján a címek alatt egy rendőrségi kihallgatást ábrázoló képpel.]

A mezőtúri pénzhamisító banda

vagy

A mezőtúri ham's ötkoronások

És

Kecskeméti Győző óriási s'kkasztása

Irtá SZÉP ERNŐ

Kiadják Nagy Károly és Csató Ignác.

Ára 10 fillér.

*Minden jog fenntartva. Utánnomása szigorúan tiltva van.
Nyomatott és kapható Braun Juda könyvnyomdájában Mezőtúron.*

A mezőturi pénzhamisító-banda.

A sok pesti ujság mindennap tudatja,
Itt is, ott is egy pénzhamisító banda.
Csupa hamisítás ez az egész világ,
Működik a rém sok akasztófa-virág.

Alig csukták még be Takács Zoltán urat,
Már csinálták a szép ötkoronásokat.
Sok pénz gyártódott már Mezőtur városba
Mégis szegény maradt annyi sok lakosa.

Jó hire megy Turnak az egész országban
Régóta ül Takács Zoltán a fogházban.
Akkor Turon százas bankók csinálódtak,
De most nem csináltak ilyen nagy bankókat.

A turi határban lakott Sepsi Gábor
Soha ki nem fogyott házából a jó bor.
Tanyai lakásán volt ott minden bőven
Ő bor, új szalonna jó és rossz időben.

Senki nem gondolta okát a nagy módnak.
Hej, de csak vége lett minden földi jónak,
Két czvikkeres úr járt mindig a házába,
Még éjfélután is égett ott a lámpa.

Itt csinálták a szép ötkoronásokat
No de elég ennyi, ne beszéljünk sokat.
Hogy történt a dolog, elmondom sorjába,
Tudom, mindenkinek eláll szeme-szája.

Volt Sepsi Gábornak egy jó ismerőse
Patkós Mihály volt a becsületes neve.
Becsületes neve, míg becsületes volt,
De a becsülete Fegyverneken megholt.

Ami dolgot Sepsi meg a két úr csinált
Abba beavatták azt a Patkós Mihályt,
Patkós megvette az ötkoronásokat,
Ötven forintért vett százötven hamisat.

Most vasárnap volt a fegyverneki vásár
Gonosz Patkós Mihály most is ottan járkal.
Vett ott mindenfélét, vett ott kocsit, lovat
S fizetett csupa rossz ötkoronásokat.

A „jó vásár” után mézest akart venni
A kis gyermekeknek vásárfiát vinni.
„Jó napot adj Isten! Hogy méri a mézest?
Különben csak adjon, akármennyiért lesz.

Ledobott kevélyen egy rossz ötkoronást
De az asszonynak ez szemet szurt már mindjárt.
Várjon csak egy kicsit, elváltani viszem.
(No mostan Patkós, kend megjárja, azt hiszem.)

Visszajött az asszony, két csendőr is véle,
Egyik csendőr Patkóst mindjárt nyakon csípte.
Olyan Patkós mintha most meszelték vón be,
Kívül is meghallik, úgy dobog a szíve.

Kutya van a kertben, nem jó a kend pénze
Nincs szélén felírás, nincsen rajta, nézze
Ráírva: „Bizalmam az ősi erényben”
Most letartóztatjuk a király nevében.

Szegény Patkós Mihály hímezett-hámozott.
Utóvégre mégis mindent csak bevallott.
Mennek a csendőrök a turi határba
Mennek Sepsishez a cserepes tanyába.

Keresik mindenütt, keresik a gépet,
Túvé teszik érte az egész vidéket.
Keresik padlásan, keresik pinczében,
Keresik az ólban, keresik a színben.

Lehántják a falról a sok vakolatot,
Felfeszítik érte az egész padlatot.
Úgy vallatták Sepsit, nehéz vasba verték,
Pénzcsináló gépét de seholse lelték.

S hogy az egyik csendőr a ház vége mellett
A nagy kazal előtt keresgélve elment,
Hozzá dörgölözött csak úgy véletlenül,
S nini, uramfia! mindakettő elhül.

Egy pár ötkoronás hullt ki a kazalból,
Mindjárt kihozták a vasvillát az ólból.
Széthányták a kazlat, benne volt a gép is,
Elvitték a gépet, elvitték a pénzt is.

Sepsit és Patkóst megkötötték egymáshoz
Úgy vitték kedden a járásbírószákhoz,
Amint a betonon így végigsétáltak,
Szomorúan nézték az új gázlámpákat...

Nem hallani semmit a két pesti urról
Elvitték az irhát tán örökre Turról.
Elvitték, mielőtt megcsiphették őket,
Most már csak keresik a gonosztevőket.

Önhöz fordulok most, doktor Takács Zoltán
Hogyha a börtönben ön unatkozik tán,
Felviszik őket is szegény Patkósékat,
Hármasban talán csak nem unják magokat.

Kecskeméthy Győző

v a g y

A budapesti óriási sikkasztás

Szegény Magyarország, de sajnállak téged,
Meg is hamisítják, el is lopják pénzed.
Kevesebb lesz evvel, de több lesz amavval
Egyik is, másik is, mindakettő nagy baj.

Kecskeméthy Győző jól csinálta dolgát
Ellopta a sok pénzt s elvitte az irhát,
Mint Falkai László, ő, nem levelezett
Ugy elszökött, azt sem mondta: befellegzett.

Adóhivatalnál volt ő hivatalnok
Hosszura nyulnak most miatta az arcok,

Óróla beszél most szegény s előkelő
Óróla beszél most minden járókelő.

Jövőt, becsületet ő szegre akasztott,
S a pénztárból egy félmilliót sikkasztott.
Hej, pedig lett volna szép jövője neki
Egész Budapesten nagy volt becsületi.

Évi fizetése csak ötszáz forint volt
S abból a kis pénzből éjjel-nappal lumpolt.
Jó idő óta már az adófizetők
Adójuk sikkasztó zsebébe fizeték.

Delet húznak épen Pestnek sok tornyába
Félmilliót pakolt uti táskájába.
„Áldjon meg az Isten ti bájos kasszirnök!
Viszem magammal a félmillió pengőt.”

Még ily sikkasztásra nem emlékszik senki -
Mikor meghallotta, elbámult mindenki.
Amit a sok szegény véres verejtékkel
Összegyűjtött, azt mind ő sikkasztotta el.

Jaj de sok szegénynek vitték el párnáját
Hogy a sikkasztóknak tömjék meg tárczáját.
Nyögve dolgozik sok szegény ember s asszony,
Hogy a sikkasztó ur többet sikkasztthasson.

Még ilyen ügyesen nem sikkasztott senki,
Egész nyugodtan egy fiakkert bérelt ki
S a hivatalozgát maga mellé vette
Budapestet Győző ravaszul rászedte.

Megállította egy üzletnél a kocsit
S a szolgát szivarért beküldte egy kicsit.
Míg a szolgál benn volt, vasúthoz hajtattott
S a szép fővárosból szépen elrobogott.

Csinált a szökése oly iszonyú kravált,
Rikkancs „ujság” helyett „friss süteményt” kiált.
A biciklisták is sikkasztót kergetnek.
De füttyül már Győző egész Budapestnek.

Szalad a sok sürgöny az egész világba
De nincs Kecskeméthy sehohsem, hiába!
Ez is látta, az is, — az ott, ez meg emitt
De mégse fogták el a gaz Kecskemétit.

Rendőrök az utcán lámpással járkálnak
Kecskeméthy urra hátha rátalálnak.
Pár ártatlan urat mindjárt el is fogtak
De Kecskeméthyre még rá nem akadtak.

Legjobban busulnak suszterek és szabók
Legjobban siratják ők a félmilliót.
Sok váltó és számla kiált fel az égre,
Halált kérve a gaz sikkasztó fejére.

Hiába keresik Kecskeméthy Győzöt,
Kijátszotta ő a tengersok üldözöt.
Nevetséges neki ez az egész hűhó
És Budapest sóhajt: szervusz félmillió!

Ne bíráljuk meg se a „verseket”, se a költőt. Inkább a korszak és a rendszer felett mondjunk elmarasztaló ítéletet, amikor és amelyben tehetséges fiatal írók mostoha körülmények miatt vásári ponyva-füzetek írásával voltak kénytelenek tehetségüket „prostituálni”. Ez az a kor, amikor Gárdonyi Géza „Dr. Yang, a török szultán nyugalmazott háremorvosa” álnévvel pornográf ponyvafüzeteket ad ki a háremélet titkairól (1887):³ és amikor Szomory Dezső, hogy betevő falatja legyen, az 1906-os évi dánosi cigányokról írt folytatásos „regényt” a Fidibuszba. — Szép Ernő ponyvafüzetében a századforduló két hírhedt bűntényét dolgozta fel. A Kecskeméti-féle nevezetes sikkasztás — kortársi visszaemlékezés szerint — 1901 novemberében történt, s így a verszetet vagy még ebben, vagy a következő esztendőben íródott, tehát Szép Ernő mezőtúri tartózkodása idején; ezzel egybevág az is, hogy a füzet Mezőtúron jelent meg nyomtatásban.

A versben említett Takács Zoltán — a mezőtúri pénzhamisítók „elődje” — jogi doktor volt, ügyvéd, a múlt század nyolcvanas éveiben mint egyetemi hallgató népszerű vezére volt az ifjúságnak; később képviselőjelölt is volt egy vidéki kerületben. (Ekkor született a szállóigévé vált kortes-nóta: „Abcúg Tisza, abcúg Csáky, — Abcúg báró Fejérváry. — Abcúg Török főkapitány, — Éljen doktor Takács Zoltán!”.) Mint a budavári Hentzi-szobor elleni robbantási merénylet szervezőjét 1893-ban öt évi börtönbüntetésre ítélték. A börtönélet demoralizálóan hatott jellemére: a börtönből kikerülve bankjegyet hamisított, s ezért 1901-ben a szegedi csillagbörtönbe került, honnan 1907-ben kiszabadulván kivándorolt külföldre.⁴

A „Bizalmam az ősi erényben” I. Ferenc Józsefnek, mint magyar királynak, a jelmondata; ez a felírás volt bevésve az akkori ezüstpénzek perméjére, a mezőtúri pénzhamisítók megfélemlíttek róla.⁵

*

Szép Ernő leveleinek nagy részéből (1–7. sz.), mint mozaikdarabokból egységes kép alakul ki a 19 éves költő 1903-as évi és azt közvetlenül megelőző életszakaszáról, s így e tekintetben forrásjelleggel bírnak. Az 1902. évet illetően csak következtetésekre vagyunk utalva. Úgy látszik, hogy Mezőtúron járt az ottani ref. gimnázium VI. osztályába, bizonyára magántanítással tartva fenn magát, miközben barátjának támogatását is igénybe vette (3.). — Erre az időre esnek első irodalmi szárnypróbálgatásai. Ebben az esztendőben itt, Mezőtúron jelent meg első verseskötete: „Első csokor” címmel (Költemények és műfordítások Heinrich Heintől, Mezőtúr, 1902. Braun nyomda). És bizonyára ekkor írta — nagy nyomorától késztetve — a fentebb ismertetett ponyva-verszeteket (11). Az év szeptemberében pénzhiány miatt nem tudott beiratkozni magántanulónként Debrecenben középiskolába (4. sz. levél 3. pont), s ekkor, hogy előteremtse a továbbtanulás költségeit, házitánítósságot vállalt a Békés megyei Füzesgyarmat közelében fekvő Pusztá-Macskáson a Budapesten élő dúsgazdag Schwartz Ferenc birtokán, bizonyos Klein nevű családnál, akik a földbirtokos bérlői vagy valamiféle alkalmazottai lehettek és vele meglehetősen megalázó, önérdetét sértő módon bántak (4^a, 4^b, 7.). — A pusztai alkalmaztatást a pénzszerzésen kívül főként azért vállalta, mert ez tiszta levegőt és jó kosztot biztosított, amire leromlott egészségi állapota — a szimptomákból következtetve: tüdőgyöngesége — miatt volt szüksége (4^a, 6). Tanév végével, miután tanítványa tiszta kitűnőre levizsgázott, visszatért a hajdúszoboszlói szegényes családi környezetbe, s ezzel le is zárul a Szép–Kepes levelezésnek ez az első — összefüggő egészet képező — szakasza.

*

12. — 13.

[Külön-külön lapon ceruza-írással]

Babits Mihály *Találka előtt...* és *Memento* című verse.

Babits Mihály verskéziratai ceruzával vannak írva, a kézirat-lapokon nyomdatechnikai jelzések, a „Memento” hátlapján tintairással ez áll: Husveti mellekltre (sic!). Kepesnek a bevezetőben idézett útbaigazító sorai részben helytállóak. Úgy látszik, bejáratos volt a Budapesti Naplónál, mert saját magának is jelentek ott meg tárca-novellái (így például 1906. február 17-én, március 3-án). A két Babits-vers valóban megjelent a Budapesti Napló 1907. március 31-i húsvéti számának külön irodalmi mellékletében, ami annál érdekesebb, mert Sárkány Oszkár nem említi a Babits-bibliográfiájában, és az ifjúkori Babits-verseket számon tartó Belia György sem emlékezik meg róla. Viszont Török Sophie az „Összes művek”-ben

³ PINTÉR JENŐ: Századunk magyar irodalma. Budapest, 1943. 426

⁴ SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1909. XIII. k. 1251.

⁵ TÓTH BÉLA: i. m. 111.

éppen erre a lelőhelyre való utalással közli a Mementó-t.⁶ – A két Babits-vers a húsvéti melléklet 6. lapján található ezzel a főcímmel: „Az éjszakából”. A melléklet többi szerzője: Ady Endre, Dutka Ákos, Miklós Jutka, Juhász Gyula, Lengyel Géza, Kuthy Sándor, Hegedüs-Bite Gyula, Kosztolányi Dezső, Cholnoky Viktor, Haraszthy Lajos, Antal Sándor, Emőd Tamás, Csi madia Sándor, Mohácsi Jenő. – A fiatal Babits tehát előkelő társaságban szerepel (az ugyanez év őszén szervezkedni kezdő „holnaposok” itt már valamennyien együtt vannak), de meglehetősen hátul és nem a legparádésabb nyomdai „adgyusztálással”. Míg a többi vers díszes szecessziós betűtípussal van szedelve, Babitséi csak egyszerű „garmond”-dal.

Abban azonban téved Kepes, hogy ezek lennének Babits első nyomtatásban megjelent versei, sőt ezek a versek sem itt jelentek meg először nyomtatásban.⁷

A „Találka előtt” később belekerült a „Herceg, hátha megjön a tél is” című vers-kötetbe is (1911) a „Paysages intimes” ciklus hetedik darabjaként.⁸ A Budapesti Napló verszövege ehhez képest variánsnak tekinthető, mert 3. sora így hangzik: „Oh én hiszem, ma biztos eljő”, míg a kötetbeli változat megfelelő sora: „Ó, eljön! én hiszem, hogy eljő”. Lényegesebb változtatás még csak annyi, hogy a Budapesti Napló szövegében – a régi gyakorlatnak megfelelően – a versor-kezdetek nagybetűsek, míg a kötetben csak az új mondatot kezdő sorok nagybetűsek. Ugyanez áll a Mementó-ra is, amelyet a költő a Pávatóllak⁹ című fordítás-kötetbe vett fel később, már Heine-fordításként feltüntetve; a harmincas években a Délibáb c. színházi lapban megjelent nyilatkozata szerint ugyanis értebb korában a verset annyira „heines”-nek érezte, heinei utánérzésnek ítélte, hogy szinte azt tartotta volna hamisításnak, ha saját neve alatt közli. – A Kepes-féle kézirat, illetve a Budapesti Naplóbeli szöveg egyébként nem variáns értékű, mert bennük a Pávatóllak szövegétől csak lényegtelen punktuációs eltérések vannak.

14.

[Levél, dátum nélkül]
Igen tisztelt Uram!

A kedves küldeményt köszönöm; könyvét (az orthodox marxizmus elleni küzdelem igen rokonszenves) [ez a zárójeles mondat közbeszúrás] érdeklődéssel forgattam; és örülök, hogy alkalmam nyílik megköszönni a szép és megértő kritikát is, melyet megjelenésekor olvastam, de szerzőjét nem sejtettem.

Mielőtt kérdéseire válaszolnék, kérem, adja át meleg üdvözetemet Zalai Bélának, akire mindég a legszívesebben emlékszem s akit Pesten ha címét sikerül megtudnom okvetlen fel fogok keresni.

És most bocsásson meg azokért amik következni fognak, előre: hiszem, hogy Ön is csak azt kívánja hallani tőlem, amit mondani fogok: a teljes őszinteséget.

1. Az irodalomtörténet megírását, ha sokat fog gondolkozni róla, kétségkívül magától is el fogja halasztani vagy tíz évvel. Semmi sem jogosíthat arra, hogy olyan dologról írjunk, amit csak felületesen ismerünk – ha egyáltalán komolyan akarjuk vétetni magunkat. A magyar irodalom történetében (épen az Ön által elhallgatottak közt is) oly óriás alakok [áthúzza: nevek] vannak, akiknek jelentőségét, nagyságát megérteni nem gimnáziumi emlékek hanem évek munkája alapján is nehéz. Ha tényleg Ady volna Magyarország eddig legnagyobb költője, akkor talán könyü [sic!] volna megírni a magyar irodalomtörténetet; de a dolog épen-séggel nem így áll egyetlenegy olyan ember szemében sem, aki tényleg ismeri a magyar irodal [áthúzza: omtörténetét] mat. Komoly tudós nem vetheti meg a részlettanulmányokat, [áthúzza: és aki nem] (bár talán nyomaikat iparkodik művében eltüntetni), s aki nem filológus egyáltalán nem írhat irodalomtörténetet hozzáértéssel. A szociális teóriák szép szavakat adhatnak, de tudást nem adhatnak: a tudás csak a tények ismeretén alapulhat. Az „egész régi irodalmat alaposan átolvasni” legalább tíz év munkája, ha nem több. De ez csak egy lépés volna: a külföldi irodalmakat (amelyek kölcsönhatással voltak: a klasszikus és középkori latin, német, francia, angol, olasz, török [pl. Balassánál [áthúzza: és szláv] s némely virágénekekben) és szláv irodalmakat) valamint a történetet (s nem a szocializmus irányzatos világitásában, hanem az illető kor szemüvegén nézve) szintén ismerni kellene. [A következő mondat a levél margóján keresztbe van írva, de értelmileg ide kívánczik:] Ön Balassáról

⁶ Babits Mihály összes művei. Sajtó alá rendezte TÜRÖK SOPHIE. Budapest, é. n. 585–586.

⁷ Babits Emlékkönyv, Nyugat kiadó, Budapest, é. n. — SÁRKÁNY OSZKÁR: Babits-bibliográfia, 289. — BELLA GYÖRGY: Babits—Juhász—Kosztolányi levelezése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. 283. és 297.

⁸ BABITS MIHÁLY I. m. 84.

⁹ BABITS MIHÁLY: Pávatóllak. Műfordítások. Táltos kiadása, Budapest, 1920. 24.

akar írni. Ismeri-e Marullust és Angerianust? Megérti-e Villont, hogy összehasonlító szempontokat nyerjen? – Sokszor nem az elsőrangú, hanem a kisebb írók ismeretére van szükség. A magyar irodalom egy korát pl. nem lehet érteni Metastasio, egy másikat Matthison alapos ismerete nélkül; épúgy mint a mait nem lehet Bernard Shaw nélkül, aki pedig a jövő világitásában alig lesz nagyobb költő, mint ma Kotzebuét látjuk (akit mellelleg szintén igen kell ismerni annak ki a magyar irodalmat értékelni akarja). S hol van még az archaeologia és műtörténet! Mindezt nem lehet másodfokú forrásokból méríteni, mert szakirodalmunk igen csekély s megbízható másodkézi forrásaink tán nincsenek is. Magának kell kutatnia. – Még egy részletpéldát: képzelhető-e hogy a XVII. sz. irodalmáról ír valaki, aki az erdélyi memoir [olvashatatlan áthúzás] írókat alaposan át [áthúzza: tan] nem tanulta? erre pedig (probatum est) egy év sem elég. – [Áthúzza: Sok] Végre élénk érzék kell a hagyományok, a kiváltságok, a nyelv iránt és nagy kegyelet a régiség iránt; de elfogultság nélkül: ez csak lassan fejlődhetik ki annál ki mindig új dolgokkal foglalkozott. Minde munkák Önre nem is lesznek nagyon vonzó, legalább eleinte.

Bocsásson meg hogy enyit [sic!] írtam és így: de épen hogy enyit [sic!] írtam és így: avval akartam megmutatni érdeklődésemet az ön munkája iránt s hogy menyire [sic!] sajnálnám ha valami abból kárba veszne.

2. Ritoók Emma könyvét szívesen recenseálok a Hétben, ha megküldeti [áthúzza: ; de csak] még e hóban: mert a vakációt utazással külföldön töltöm s ott nem igen érek rá. De mintha úgy emlékezném, hogy már jelent meg róla a Hétben ismertetés; vagy tévedek? Lehetőleg nézzen utána, mielőtt elküldené a kötetet.

Még egyszer bocsánatot kérek levelem terjedelméért és tartalmáért. Egyébként biztosítom változatlan nagyrabecsülésemről

Híve Babits Mihály

A Babits-levél – híven a költő rossz szokásához – nincsen keltezve. Szerencsére a rendelkezésre álló adatok alapján nem nehéz megállapítani megközelítő dátumát. A levelet kezdő köszönet – Kepes jegyzete szerint – az első Babits-kötetnek az Egyetértés c. napilapban megjelent kritikájára vonatkozik. A „Levelek Irisz koszorújából” c. verskötet 1909-ben jelent meg, a róla szóló kritika az Egyetértés az évi 133. számában, június elején.¹⁰ Babits a levele végén a Ritoók-könyvet még az iskolai vakáció előtt kéri, tehát a levelet minden bizonnyal 1909 júniusának derekán írta (és nem 1908-ban, mint két évtized távlatából Kepes vélte).

Kepes Ernő szóban forgó könyvének címe: „Történelmi materializmus, darwinizmus, kantizmus”, 282 lapos kötet, megjelent Budapesten, 1907-ben. A levél a filológus Babitsra jellemző, s mindenesetre megvan az az érdeme, hogy sikeresen lebeszélte Kepes Ernőt az irodalomtörténetírásról, s így eggyel kevesebb gyenge irodalomtörténetünk van. A levélben említett Zalai Béla a Kosztolányival és Juhász Gyulával folytatott levelezésben is gyakran szerepel. Baráti körükhöz tartozó kortársuk volt (1883–1915), igen tehetséges filozófus, főműve „A filozófiai rendszerezés problémája”. Az első világháborúban halt hősi halált.¹¹

A levélben említett világirodalmi nevek – Marullus, Angerianus, Villon, Metastasio, Matthison, Kotzebue, Bernard Shaw – szakemberek előtt nem szorulnak magyarázatra, s így ráterhetünk a levél 2. pontjának jegyzetelésére. Ritoók Emma szóban forgó könyve „A nagy véletlen” című regény (Budapest, 1909.), amelyről éppen Kepes Ernő írt elismerő bírálatot az Egyetértés 1909. január 10-i számában. – Babits rosszul emlékezett, A Hét-ben az év júniusáig nem jelent meg róla bírálat. Végül is ő írt róla meglehetősen rezervált hangú és rövid – mindössze 38 soros – ismertetést a folyóirat 1909. szeptember 12-i számában (37. sz. 620. l.).

Ezzel végére is értünk ismertetésünknek, s átadjuk az érdekes – és részben értékes – anyagot a köznek, első sorban Babits Mihály és Szép Ernő monográfusainak.

¹⁰ GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1939. I. k. 956.

¹¹ BELLA GYÖRGY i. m. 242.